समीक्षक: नारायणश्री अधिकारी

२

कर्नाली ब्लुज
लेखक: बुद्धिसागर चपाईं
प्रकाशक: फाइनप्रिन्ट, ललितपुर, नेपाल, २०६७
ISBN 978-9937-8279-3-5
पेज: ३७४

कर्णालीको सेरोफेरो: *कर्नाली ब्लुज*

युवा सर्जक बुद्धिसागर चपाईंको प्रस्तुति हो, उपन्यास *कर्नाली ब्लुज*। फाइनप्रिन्टबाट प्रकाशित उनको यो पहिलो उपन्यास एघार खण्डमा विभाजित छ। दैनिकी मनोवाद शैलीमा प्रस्तुत पुस्तक पहिलो, दोस्रो दिन गर्दै एघारौं खण्डमा टुङ्गिएको छ।

कर्णाली क्षेत्रको जीवनशैली, त्यहाँको रहनसहन, परिवेश, भाषाशैली, संस्कृतिको सजीव चित्र उतार्ने प्रयास गर्छ, उपन्यास। भाषा झर्रो तर सरल छ। कर्णाली नदीको नीलो पानी नै *कर्नाली ब्लुज* हो भन्ने अर्थ सहज लागे पनि उपन्यासमा जीवनका वास्तविक घटनालाई उल्लेख गरिएकाले 'ब्लुज' दु:खको प्रतीकका रूपमा प्रस्तुत छ। आफ्नो बाबु अकस्मात् बिरामी भएको खबर पाएपछि काठमाडौंबाट कोहलपुरस्थित शिक्षण अस्पताल जानु परेको प्रसङ्गबाट लेखकले आफूमाथि आइपरेको बज्रपात *ब्लुज* मानेको अनुमान पनि गर्न सकिन्छ। शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक, आर्थिक एवं हरेक पक्षबाट पछाडि परेको कर्णाली क्षेत्रको सेरोफेरोभित्र कथावस्तु गुथिएको छ, उपन्यासमा। पटकपटक दोहोरिरहने घटना र संवाद पाठकलाई कतैकतै झिँझो लागे पनि कर्णाली क्षेत्रका बासिन्दाहरूको दु:ख र बज्रपात परिभाषित गरेको छ, उपन्यासले। हर्षबहादुरको उपचारबाट सुरु भई उनको मृत्युमा पुग्दा उपन्यास अन्त्य हुन्छ। जीवनमा 'बाउन्न घुस्सा त्रिपन्न ठक्कर' खानुपर्छ अनि मात्र मान्छे भुक्तभोगी हुन्छ भन्ने सन्देश दिएको छ पुस्तकले। मान्छेको इच्छा, आकाङ्क्षा, चाहना असीमित भएकाले पूर्ण हुँदैन, मरणोपरान्तसम्म पूरा गर्न सकिँदैन भन्ने पुस्तकको मर्म हो।

पात्र र परिवेश

सुदूर पश्चिम तराईको मटेरादेखि कटासे बजार र कर्णाली अञ्चलको दूरदराजको पहाडी जिल्ला कालीकोट उपन्यासको मूल थलो हो। गरिबीका कारण जीवनसङ्घर्ष गर्दै बाँचेको एउटा व्यक्ति र कालीकोटको केही परिवेशको चित्रण हो, प्रस्तुत पुस्तक। हर्षबहादुर उपन्यासका नायक हुन् भने कथावाचक वृषबहादुर सहनायक। नर्स नर्मदा, वृषबहादुर स्कुल पढ्दाकी साथी शर्मिला र घरमा काम गर्न राखिएकी केटी बाटुका दाजु भग्गु अन्य भूमिकामा देखिएका छन्। ममतादिदी, चन्द्रे, भागीराम, बाटु, शिवशङ्कर, सद्दाम हुसेन, एकराज, जरिलाल, मन्दिरे र छोट्कु तराई र सुदूर पहाडी परिवेशमा हुर्किएका उपन्यासका अन्य पात्रहरू हुन्।

अमौरीखोला र जमराखोला उपन्यासमा बारम्बार आउँछ, घटनाका विभिन्न प्रसङ्गमा।

> शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक, आर्थिक एवं हरेक पक्षबाट पछाडि परेको कर्णाली क्षेत्रको सेरोफेरोभित्र कथावस्तु गुथिएको छ।

वृषबहादुर मटेरामा रहँदा अमौरीखोला र कटासेमा बसाइँ सरेपछि जमराखोला उल्लेख हुन्छन्। सुदूर पश्चिमी क्षेत्रमा कम्पाउन्डर र औषधि बेच्ने सामान्य ज्ञान भएको व्यक्तिलाई डाक्टर मान्ने यथार्थले नेपाली ग्रामीण समाजको चेतनास्तर झल्काउँछ। सुदूर पश्चिमका जनता मात्र होइन दूरदराजका सबै नेपालीहरूले कम्पाउन्डर र औषधि बेच्नेलाई डाक्टर भनी सम्बोधन गर्छन्। रोग, भोक र शोकले अत्तालिएका कर्णाली-कालीकोट-मान्म बासीले खाद्यान्न नपाएको वास्तविकता पुस्तकले उतारेको छ। कालीकोटमा बाटोघाटोको असुविधा त छँदै छ, हेलिकप्टरले लाने खाद्य संस्थानको चामल र अन्य खाद्यवस्तु स्थानीय बासिन्दाले निष्पक्ष रूपमा नपाउने, पैसावाल तथा होटल व्यवसाय गरेर बसेका र राजनीतिक पहुँच पुगेकाहरूले सजिलै धेरै पाउने परिवेश अझ घनीभूत हुँदैछ। खानेपानीको अभावमा स्थानीयवासीले हिउँ पगालेर पानीका रूपमा प्रयोग गरी जीवन गुजारा गरेको कारुणिक प्रसङ्ग पनि छ, पुस्तकमा।

बालमनोविज्ञान

उपन्यास बालमनोविज्ञानमा आधारित छ। ममतादिदी, पार्वतीदिदी, बाटु, मन्दिरे, वृषबहादुर, चन्द्रे बालपात्रका प्रतिनिधि हुन्। गल्ती गरेपछि बालबालिकाहरू आफूलाई कसैले नदेख्ने ठाउँमा गई आफ्नो गल्ती ढाकछोप गर्ने प्रयत्न गर्छन्। गल्ती गरिसकेपछि घरमै नबसे सजायँ भोग्नुपर्दैन भन्ने उनीहरूको आशय उपन्यासमा पाइन्छ। सजायँबाट पन्छिन कसैले नदेख्ने एकान्तमा जान्छन् भन्ने कुरा वृषबहादुर पटक-पटक अमौरीखोला गएको प्रसङ्गले स्पष्ट हुन्छ। जिज्ञासु र केही जान्न उत्सुक बालकले एउटै गल्ती दोहोऱ्याएको प्रसङ्ग छ। कहिले भित्तामा टाँसेको फोटोमा जुँगा भरिदिने त कहिले आलमारीमा राखिएको बाबुको नागरिकताको फोटोमा त्यसै गरी जुँगा भरिदिने एउटै क्रियाकलाप पटकपटक गर्छन्। मानसिकता नबुझी उनीहरूले गल्ती गरिहाले शारीरिक सजायँ दिँदा बालबालिकाको जीवन बिग्रन सक्छ। तीन कक्षामा फेल भएपछि चन्द्रे बम्बई बस्ने दाजु भेट्न घरबाट भागेको प्रसङ्ग यो मनोविज्ञानको चित्रण हो। बालबालिकाले गल्ती गरिहाले भने तिनलाई सम्झाइ-बुझाइ राम्रो गर्छन् भन्ने ढाडस दिनुपर्छ भन्ने सन्देश पुस्तकको पहिलो दुई खण्डमा छ।

वर्ष ४ अङ्क ३
पुस-चैत २०६७
(January-April 2011)

कथावस्तु

वृषबहादुरका बाबु हर्षबहादुर बिरामी भएपछि उनकी आमाले उपचारका लागि सदरमुकाम लान यातायातका साधन नपाएपछि संयुक्त राष्ट्रसङ्घको हेलिकप्टरमा उपचार गर्न जाने आशा व्यक्त गर्छिन् । तर सो सम्भव नभएपछि उनको आशा निराशामा बदलिन्छ । आफ्नो बाबुको उपचारमा पाएको दुःख र त्यसको चित्र अनि बाबु बिरामी भएपछि उपचार गर्न आफ्नी आमाले भोगेका पीडाको प्रसङ्ग पुस्तकमा उतारिएको छ । खटिएका डाक्टर सेवा क्षेत्रमा नआउँदा बिरामी कसरी दुःख-कष्ठ भोग्न विवश हुन्छन् भन्ने वास्तविकता लेखकले उत्कृष्ट ढङ्गले प्रस्तुत गरेका छन् । 'शहरी सुविधाभोगी डाक्टरहरू दुर्गममा किन आउँथे ?' मानिस कति स्वार्थी हुन्छ र दुर्गम क्षेत्रका जनता विनाउपचार कसरी मर्छन् भन्ने चित्रण गर्छ, पुस्तक । उपन्यासले दुर्गममा बस्ने बासिन्दाले सामान्य उपचारका लागि के-कति सङ्घर्ष गर्नुपर्छ र पीडा सहनुपर्छ भन्दै सुदूर पहाडी कर्णाली क्षेत्रको प्रतिनिधित्व गरेको छ ।

अन्धविश्वास र व्यक्तिगत दुश्मनीका कारण मेनेन्जाइटिस लागेकी ममतादिदी उपचार नपाएर मृत्युको मुखमा पुग्नु उपन्यासको अर्को कारुणिक घटना हो ।

ग्रामीण क्षेत्रमा शहरी भेगमा जस्तो सहयोग र ऐँचोपैँचोको अभाव हुँदैन । एउटालाई पर्दा गाउँभरिका जुटेर समस्या समाधान गर्छन् । सबैले मद्दत गर्छन् । हर्षबहादुरको घरमा आगो लाग्दा गाउँले सबै जुटेर आगो निभाएपछि रातको खाना र सुत्ने बन्दोबस्त पनि उनीहरूले नै गरिदिए । आगोबाट सखाप भएको सम्पत्तिभन्दा गाउँलेबाट पाएको सहयोग ठूलो देखिन्थ्यो । यो त भयो गाउँघरका राम्रा पक्ष । नराम्रो पक्ष लेखक यसरी प्रस्तुत गर्छन्– ममतादिदीको खेत र पार्वतीको खेत सँगै पर्ने हुँदा उनीहरूको साँधमा किचलो त हुन्थ्यो नै सिँचाइका लागि आवश्यक पानीमा समेत विवाद हुने गर्थ्यो । यी दुई प्रसङ्ग प्रयोग गरी लेखकले ग्रामीण भेगका बासिन्दा आपसमा मिलेर बसे तापनि जग्गा-जमिनको विषयलाई लिएर बेलाबेलामा हुने किचलोको तीतो यथार्थलाई झल्काउन खोजेका छन् । सोझो व्यक्तिले अपहेलना र थिचोमिचो सहन बाध्य हुनुपर्छ भन्ने सार दिएको छ, यो सन्दर्भले । वृषबहादुरकी आमाले पानी पर्दा घर भत्किन्छ भन्नु, वृषबहादुरकी दिदीले पनि बा-आमालाई छाडेर स्कुलबाटै भागेर बिहे गर्नु, भग्गुले अर्काको घरमा काम गर्न राखिएकी बालक बहिनी बाटुको बिहे ४० वर्षे बूढासँग गरिदिनु जस्ता प्रसङ्गले कमजोर आर्थिक स्थिति, गरिबी र असुरक्षित ग्रामीण जीवन कसरी चल्दै रहेछ भन्ने छर्लङ्ग पार्छ । गरिबीको चपेटामा परेपछि मानसिक असन्तुलन हुन्छ भन्ने कुरा सपनामा डोजरले घर भत्काएको देख्नुले पुष्टि गरेको छ ।

अन्धविश्वास र व्यक्तिगत दुश्मनीका कारण मेनेन्जाइटिस लागेकी ममतादिदी उपचार नपाएर मृत्युको मुखमा पुग्नु उपन्यासको अर्को कारुणिक घटना हो । अन्धविश्वासले भरिएको गाउँ-समाजमा औषधि उपचार नपाएर इन्तु न चिन्तु भएकी ममतादिदीलाई सास छँदै गाडेको प्रसङ्गले पाठकलाई स्तब्ध पार्छ । अन्धविश्वासकै कारण ममतादिदी जस्तो कैयौँको ज्यान अकालमा जाने पर्दाफास गरेको छ, पुस्तकले ।

जनसङ्ख्या बढेपछि माग बढ्दै जान्छ । विकासका पाइला बढ्ने क्रममा मटेरामा अनेक प्रकारका खाद्यान्नका साथै रक्सी र राँगाको मासुको सुकुटी पाइने पसलहरू खुलेका थिए । सामानहरूका खोल र सिसीहरू जथाभावी फालेका कारण वातावरण प्रदूषित मात्र नभई फुटेका सिसाहरूले मान्छेहरू घाइते बन्छन् र टिटानसको सुईसमेत लगाउनुपर्छ । गाउँमा बाहिरिया भित्रिन पुग्छन् अनि जुवा-तास, कालाबजारी, लागूपदार्थहरूको कारोबार हुनसक्छ । त्यसैले होला विकास भए पनि आफ्नो बस्ती नासिने डरले वृषबहादुर भावुक बन्छन् । कुभावना र कुलतको विकार पैदा हुने वास्तविकता एकातिर छ भने विकास नहुँदा हातमुख जोड्नै नपाइने पीर अर्कोतिर । विकासले मानिसलाई आनन्दित पार्दैन र दुःखले छोड्दैन भन्ने यथार्थ महेन्द्रनगरबाट टिकापुर जोड्ने बाटो बन्ला कि भन्ने आशामा निराशा भरिएपछि स्थानीयवासी चिन्तित हुन पुगेको प्रसङ्गबाट प्रस्ट हुन्छ ।

हर्षबहादुरको परिवार चिन्ता गर्नेमध्ये एक हुन् । सान्है दुःख काटेर उनले मटेरामा जस्तापाताले छाएको घर बनाए । तर कटासे बसाइँ सर्नुपर्‍यो त्यहाँ पनि उनले गतिलो घर बनाउन सकेनन् । घामपानी छेक्न हम्मे पर्दै गएपछि उनले पक्की घर बनाउने निर्णय गरे । तर महेन्द्रनगर-टिकापुर सडकको विस्तार नभएको र कटासे बजारमा सडक जीर्ण बन्दै गएपछि व्यापार व्यवसाय धरापमा परेको हुँदा जीवन चलाउन गाह्रो पर्‍यो उनलाई । पेसा नै परिवर्तन गरेर फेरि बसाइँ सर्ने सोच बनाए र कालीकोट सरे । त्यहाँ उनले कपडा पसल सुरु गरे र प्रगति नभएमा सुर्खेत झर्ने योजना बनाए । तर हर्षबहादुरको मृत्यु भएकाले सुर्खेत जान पाएनन् । माओवादी जनयुद्धले आहत बनेपछि वृषबहादुरकी आमाको सुर्खेत जाने इच्छा पूरा नभएको र हर्षबहादुर बिरामीले थलिएर मृत्यु भएको प्रसङ्ग हृदयस्पर्शी छ ।

माओवादी जनयुद्ध चर्कँदै गएपछि शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक, सांस्कृतिक सबै क्षेत्रमा प्रत्यक्ष असर परिरहेको थियो । माओवादी जनयुद्धबाट कर्णाली क्षेत्र पनि अछुतो रहेन । मान्ममा पुलिस र सेनाको लर्को एकपछि अर्को गर्दै बढ्दै थियो । माओवादी लडाकु र सुरक्षा फौजका बीचको भिडन्तमा सोझासिधा जनता पिसिँदै थिए । त्रास बढेको थियो, सबैले असुरक्षा महशुस गरेका थिए । शुन्यता छाएको थियो, मान्ममा । माओवादीको सदरमुकाम आक्रमण गर्ने योजना बाहिर आइरहेका थिए । पसलको सामान बोक्ने भरिया जरिलाललाई सेनाले माओवादीको रूपमा समातेर कारबाही गरेपछि हर्षबहादुरको जरिलाललाई बेचिएको र ऊ जमानी बसेर लगेको सामानको पैसा उनीहरूले माया मार्नुपर्ने अवस्था आएको हुँदा हर्षबहादुरको परिवारको सातो गएको थियो ।

जनयुद्धले आहत भएको हर्षबहादुरको परिवार फेरि कालीकोट छाडेर सुर्खेत झर्ने सोचमा आफ्नो व्यापारको उठ्ती कुरेर बसेको थियो । यसैबीच वृषबहादुर एसएलसी पास भयो । उच्च शिक्षाका लागि उसले काठमाडौँ जाने सपना बुनेको थियो । जुन हर्षबहादुरले पूरा गरिदिए । अन्ततः वृषबहादुर उच्च शिक्षाका लागि काठमाडौँ आयो र बाबु-आमाको सपना पूरा गर्न लाग्यो । त्यसै समय एकदिन बाबु बिरामी भएको चिट्ठी आएपछि वृषबहादुर कोहलपुर फर्क्यो र बाबुको उपचारमा लाग्यो । अस्पतालको परिवेश, बिरामीको अवस्था, डाक्टर र नर्सको क्रियाकलापहरूको बेलिबिस्तार उपन्यासमा पाइन्छ । अन्ततः हर्षबहादुरले मृत्युवरण गरेको प्रसङ्गबाट उपन्यास वियोगान्त भएर टुङ्गिन्छ ।

कविता साहित्यमा लागेका चपाईंको उपन्यास विधामा प्रयास सकारात्मक पहल हो । प्रकाशित पुस्तकहरूमध्ये उल्लेखनीय चर्चा बटुलेको उपन्यास कुनै

गहकिलो विषयवस्तु समेटेको होला भन्ने आमपाठकको बुझाइ यथार्थ बन्न भने सकेको छैन । कुनै एक घटनालाई प्रमुखता नदिई सहायक घटना जोड्दै जानुले उपन्यास फितलो बन्दै पटचारालाग्दो संवादमा अल्झिएको छ । कुनै घटना स्मरणीय छन् तर गहिराईमा पुग्न नसकेको कारण बेस्वादिलो बनेको छ। पुस्तकमा सुदूर पहाडी क्षेत्रको दैनिक व्यवहारका बोलीबाहेक अन्य उल्लेख्य विषयवस्तु कम पाइन्छन् । पाठकले खोजेको र उनीहरूको रुचिअनुसारको विषय पस्कन उपन्यास पछाडि परेको भान हरेक खण्डमा हुन्छ । सामान्य संवाद र तिनले उल्लेख्य घटनाको प्रतिनिधित्व नगर्दा उपन्यास फितलो बनेको छ। सन् २००६ को फागुनमा कालीकोटमा खडेरीका कारण खाद्यान्न उत्पादन घटी घाँसपातसमेत उम्रन छोडेपछि स्थानीय बासीले वस्तुभाउ बेचेर पलायन हुने क्रम चलेको थियो । जनताले पाएको दुःख, भोकमरीले उपन्यासमा स्थान पाएका छैनन् ।

अन्त्यमा उपन्यासमा प्रयोग गरिएका भाषाबारे टिप्पणी उचित हुन्छ । पुस्तकमा प्रयोग गरिएका 'मुजी, घिच्न, छौंडा, मुत्नु, मुला, तुरी, राँडी' जस्ता शब्द र अनावश्यक रूपमा आमचकारी गालीको प्रयोगले असभ्य शैलीको चित्रण गर्छ । यस्ता शब्दहरू गाउँघरका परिवेश मात्रै होइन शहरियाहरूले पनि प्रयोग गर्ने गर्छन् विवाद पर्दा वा झगडा गर्दा । अङ्ग्रेजी भाषाका सिनेमा जगत र उपन्यासमा यस्ता शब्द बग्रेल्ती प्रयोग गरिन्छन्। यस पक्षको विवेचना *कर्नाली ब्लुज* समीक्षा गर्ने कुनै पनि सर्जकहरूले गरेका छैनन्। नेपाली साहित्य आधुनिक बन्ने यात्रा हो यो कि हलिउड र वलिउडका सिनेमाको नक्कल ? यो प्रश्नबारे थप चिन्तनको आवश्यकता औंल्याउनु अन्यथा होइन । झर्रो नेपालीपनको खोजीका लागि भने पनि सो प्रयोग त्रुटिकै रूपमा लिनुपर्छ ।

पुस्तकले कर्णाली क्षेत्रका बासिन्दाको दैनिकी र दुःखहरू राम्ररी केलाएको छ । आधुनिक नेपाल बनाउने सपना बाँड्दै हाम्रा नेताहरूसामु नेपालको पिछडिएको क्षेत्रको चित्र दिन सफल पुस्तकका लेखकलाई बधाई !

afn ;flxTodf ?lr /fVg ;dLlfs clwsf/L ;flxlTos
ljlzi6tf afssf sltx¿ cWoog ug ?rfp5g .
adhikarinpa@hotmail.com

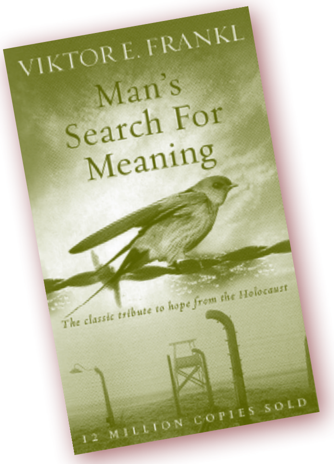

३

समीक्षकः सरिता पोखेल

Man's Search ForMeaning:
The classic tribute to hope from the Holocaust

By: Viktor E. Frankl

Rider Books, UK, 2008
ISBN 978-1-84-604124-2
Page: 154

जीवनको अर्थ खोज्ने उत्प्रेरणा

भिक्टर इ. फ्याङ्कलले सन् १९४६ मा जर्मन भाषामा लेखेको पुस्तक हो, *म्यान्स सर्च फर मिनिङ*' । यसलाई अङ्ग्रेजीमा सर्वप्रथम *फ्रम डेथ –क्याम्प टु एक्जिस्टेन्सलिज्म* शीर्षकमा प्रकाशित गरिएको थियो । सन् १९०५ मा जन्मेका फ्याङ्कलको ९२ वर्षे जीवनकालमा प्रकाशित ३२ वटा पुस्तकहरू २६ भाषामा अनुवाद गरिएका छन् । मनोचिकित्साका क्षेत्रमा उनको लेखनलाई फ्रायड, एडलर र जङ्गपछिको सबैभन्दा महŒवपूर्ण मानिन्छ। उनी सन् १९९७ सम्म भियना युनिभर्सिटीको मेडिकल स्कुलमा स्नायुविज्ञान र मनोचिकित्सा विषयका प्राध्यापकसमेत रहेका थिए।

विश्वयुद्धमा भएका नरसंहारका कहालीलाग्दा घटनाहरूको विवरण समावेश गरेर प्रशस्त पुस्तकहरू लेखिएका छन् । तिनै पुस्तकहरूमध्ये एउटा हो, *म्यान्स सर्च फर मिनिङ*। दोस्रो विश्वयुद्ध ताका तीन वर्षसम्म आक्विच, डाचाउ र अन्य नाजी बन्दी शिविर (कन्सन्ट्रेसन क्याम्प) हरूमा कठोर र दर्दनाक नारकीय जीवन बिताएका फ्याङ्कलले आफ्ना अनुभवहरूको मर्मस्पर्शी वर्णन गरेका छन्, यो पुस्तकमा । यसमा त्यस्ता घटनाहरूलाई मात्र उल्लेख गरिएको छ जुन बन्दीहरूको अनुभवसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित थिए। तसर्थ, यो बन्दी शिविरको बर्बरताको कथा मात्र नभई एक गहन निबन्ध पनि हो । मुलतः पुस्तकले शिविरभित्रको दिनचर्या औसत बन्दीहरूको मनमा कसरी प्रतिबिम्बित छ भन्ने प्रश्नको जवाफ दिन्छ । साथै एउटा साधारण बन्दीको शिविरभित्रको अनुभवहरूको सूक्ष्म विश्लेषण गरिएको छ । पेशाले डाक्टर भए पनि जीवनका दुःखद घटना र परिस्थितिले मानिसमा सृजना गर्ने भावनात्मक संवेगहरूको मनोवैज्ञानिक विश्लेषण गर्छन, लेखक । अत्यन्त उत्कृष्ट भाषाशैलीमा अभिव्यक्त पुस्तकको प्रत्येक वाक्य एवं सन्दर्भ गहन र अर्थपूर्ण छ । यसले पाठकको हृदयलाई स्पर्श गर्छ र समवेदनाका छालहरू सृजना गर्छ । पुस्तकमा प्रस्तुत गम्भीर चिन्तन, दर्शन एवं प्रस्तुतिकरण बेजोड र प्रशंसनीय छ । यसले डाक्टर फ्याङ्कललाई लेखकको रूपमा पनि थप ऊर्जा स्थापित गर्छ ।

पुस्तक दुई खण्डमा विभाजित छ । पहिलो खण्डमा शिविरभित्र रहँदाको अनुभव, पलपलमा भोगिने चरम शारीरिक यातना र मानसिक तनाव, मृत्युको छायाँमा उभिएका बन्दीहरूको मनोभाव, भोकमरी र कुपोषणको कारण खस्कँदै गएको स्वास्थ्य स्थितिको विवरण समावेश गरिएको छ । त्यसैगरी विलीन हुँदै गएको सहानुभूति र भावनात्मक सम्बन्ध बन्दीहिरूप्रतिको अमानवीय र क्रुर व्यवहार, तीव्र निराशा साथै स्वतन्त्र भएपछिको मानसिक अवस्थाको विश्लेषण गरिएको

ास्रहे्ा इश्डअइ ३६हा्६
ासध्सरूलसजद, कसिहयका यिखेहा
नह,क्ष्‍ मरिहज्कि यऱ,नगर्घे,
कहा,रद्ध१सिहे चउीक्षि ाद्धइा न५क्ष्‍ ण